

УДК 316.73:07-042.3:001.11](045)
DOI 10.32461/2226-0285.2.2023.293741

Цитування:

Павліченко Є. О. Національно-культурний зміст в об'єктах візуальної культури: символіка кольору сучасних патріотичних муралів. *Культура і сучасність : альманах. 2023. № 2.* С. 33–38.

Павліченко Євген Олександрович,
здобувач Київського національного
університету культури і мистецтв
<https://orcid.org/0009-0002-2731-6200>
netinff@gmail.com

Pavlichenko Ye. (2023). National and Cultural Content in Visual Culture Objects: Colour Symbolism of Modern Patriotic Murals. *Kultura i suchasnist: almanakh, 2, 33–38 [in Ukrainian].*

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ ЗМІСТ В ОБ'ЄКТАХ ВІЗУАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ: СИМВОЛІКА КОЛЬОРУ СУЧАСНИХ ПАТРІОТИЧНИХ МУРАЛІВ

Мета статті – виявити особливості вираження національно-культурного змісту в колористиці об'єктів візуальної культури на прикладі патріотичних муралів. **Методи дослідження.** Застосовано загальнометодологічні методи пізнання: логіко-аналітичний, предметно-аналітичний, системно-аналітичний, типологічний, а також метод культурологічного, герменевтичного та семантичного аналізу з метою комплексного та об'єктивного дослідження означеної проблематики. **Наукова новизна.** Досліджено особливості вираження національно-культурного змісту в колористиці об'єктів візуальної культури на прикладі патріотичних муралів; уточнено символіку кольору в українській культурі; здійснено семіотичний аналіз візуальної репрезентації колористики державного прапора України; розглянуто варіативність використання тріади білий-чорний-червоний та синьо-жовтої колористики в сучасних муралах у контексті вираження національної ідентичності. **Висновки.** На сучасному етапі кольорова символіка активно використовується для формування національної ідентичності в творах візуальної культури. Дослідження виявило, що в сучасному українському суспільстві семіотичні колористичні коди в об'єктах візуальної культури використовуються відповідно до історичних, соціокультурних та політичних умов. Колористика державного прапора України (як символ великої української держави, символ перемоги над ворогами, знак пам'яті про тих, хто віддав життя за свободу своєї батьківщини, спосіб візуалізації патріотичних почуттів) і тріада білий-чорний-червоний колір (як уособлення концентрації основи життєдайної сутності світу в українській космології) найчастіше використовуються з метою конструювання національної ідентичності та вираження національно-культурного змісту.

Ключові слова: колір, візуальна культура, мурал, символіка, семіотика, національно-культурний зміст, національна ідентичність.

Pavlichenko Yevhen, applicant, Kyiv National University of Culture and Arts

National and Cultural Content in Visual Culture Objects: Colour Symbolism of Modern Patriotic Murals

The purpose of the article is to reveal the features of the expression of national and cultural content in the colouring of objects of visual culture on the example of patriotic murals. **Research methods.** General methodological methods of cognition are applied: logical-analytical, subject-analytical, system-analytical, typological, as well as the method of cultural, hermeneutical, and semantic analysis for the purpose of comprehensive and objective research of the given problem. **Scientific novelty.** The peculiarities of the expression of national and cultural content in the colouring of objects of visual culture have been studied using the example of patriotic murals; the symbolism of colour in Ukrainian culture has been clarified; a semiotic analysis of the visual representation of the colours of the national flag of Ukraine has been carried out; the variability of the use of the triad of white-black-red and blue-yellow colours in modern murals in the context of expressing national identity has been considered. **Conclusions.** At the present stage, colour symbolism is actively used for the formation of national identity in works of visual culture. The study has shown that in modern Ukrainian society, semiotic colour codes in objects of visual culture are used in accordance with historical, socio-cultural, and political conditions. The colours of the national flag of Ukraine (as a symbol of the great Ukrainian state, a symbol of victory over enemies, a sign of memory of those who gave their lives for the freedom of their homeland, a way of visualising patriotic feelings) and the triad of white-black-red colours (as a personification of the concentration of the basis of the life-giving essence of the world in Ukrainian cosmology) are most often used to construct national identity and express national and cultural content.

Keywords: colour, visual culture, mural, symbolism, semiotics, national-cultural content, national identity.

Актуальність дослідження. На сучасному етапі візуальна культура відіграє важливу роль у відродженні духовності та формуванні національної ідентичності, а численні праці закордонних науковців – Р. Бернойна, Т. Беррінджера, Д. Вольфа, Д. Девіс, Д. Корбетта, Н. Мірзоєва, С. Стріт та ін. – підтверджують доцільність включення питання вираження національно-культурного змісту в культурологічні дослідження кіно, фотографії, живопису, стріт-арту та ін.

Новий напрям розвитку візуальної культури, метою якого є конструювання образно-символічного ряду, що відображає національно-культурні ідеї українського народу, сформувався після проголошення незалежності України і набув особливого значення на тлі відкритої військової агресії з боку Росії. Сучасна візуальна культура України є важливим інструментом конструювання національної ідентичності та репрезентантом складного комплексу етнічних ознак.

У контексті репрезентації національної ідентичності засобами візуальної культури особливе значення набувають культурні традиції в сприйнятті кольорів. Кожна культура характеризується специфічними рисами як в складі кольоропозначення, їх системної організації, так і в наборі різних символічних значень у кольорів та в різному ступені навантаження останніх символікою. Актуальність статті пов'язана з важливістю осмислення особливостей вираження національно-культурного змісту в колористиці об'єктів візуальної культури 2020-х рр.

Мета статті – виявити особливості вираження національно-культурного змісту в колористиці об'єктів візуальної культури 2020-х рр. на прикладі патріотичних муралів.

Аналіз публікацій. В українському науковому вимірі так чи інакше проблематику кольору в контексті вираження національно-культурного змісту досліджено у працях О. Назаренко «Національно-культурний контекст символіки кольорів в українських фразеологізмах» [6], С. Долеско «Особливості семантики синього та жовтого кольору в одязі українців в період російсько-української війни (2022 р.)» [2], Т. Домненко та Т. Зіненко «Семантика кольору в контексті культури української вишивки» [3], Ю. Нікішенко «Колір у культурній традиції українців та їх степових сусідів Алтайського походження» [7]; проблематику визначення кольорів українських державних символів, зокрема

прапора, досліджує В. Карпов у публікації «Українська державність в символічному означенні» [4] та ін. Незважаючи на наявність ряду публікацій тема символіки кольору в сучасній візуальній культурі України потребує подальшого дослідження з урахуванням новітніх матеріалів.

Виклад основного матеріалу. В процесі історичного розвитку візуальної культури кольорове сприйняття зазнало відчутних трансформацій – колір набув властивостей знаку – символу. У візуальній культурі колір виконує комунікативну, символічну та виражальну функції, що реалізується у встановленні тих чи інших зв'язків між елементами, акцентуванні на предметах, явищах і сутності, а також передачі та виклику емоцій відповідно. Остання функція заснована на виникненні асоціацій, що має кілька джерел: природні (спільні для представників різних націй, наприклад, червоний – колір вогню, синій – неба, жовтий – сонця та ін.), культурні – вплив традицій народу, до якого належить кожна конкретна людина, а також кольорові асоціації особистих переживань та вражень. Закордонні науковці М. Жоссеран, Е. Меуссен, А. Маджид та Д. Дедіу стверджують, що генетику сприйняття кольору формують навколишнє середовище і культура [11]. Природний колорит навколишнього середовища завжди здійснює величезний вплив на формування в культурі традиції сприйняття і передачі кольору. Символіка кольору еволюціонує разом із людською культурою, від базової тріади біле-чорне-червоне, що на ранніх стадіях розвитку тісно пов'язана з фізіологією людського тіла – осмислення сильних фізіологічних переживань межує з емоційним осмисленням «сильних» кольорових символів (за В. Тернером) [13, 14] – до надзвичайно складної семантичної системи кожного відтінку, якому відповідають певні уявлення [6, 45].

У кожного народу існує колористична система, з якою пов'язана важлива соціокультурна інформація, накопичена в процесі історичного розвитку етносу. На денотативно-понятійному рівні вона виражається предметними символами, лише частина з яких має універсальний характер для більшості культур, тобто є міжкультурними.

Семантика кольору, сформована в традиційній культурі України відобразилася в усіх видах візуальної культури перших десятиліть ХХІ ст., постаючи як «глибинний соціокультурний елемент, що акумулює і

транслює загальнолюдські та національні цінності та ідеї» [6, 45]. Сучасні українські дослідники визначають колір як важливу частину художньо-естетичного мислення українського народу, що пов'язане з історією, матеріальною та духовною культурою, акцентуючи увагу на тому, що «в символіці й семантиці закодований світогляд українського народу, його ментальність» [2, 7]. На думку Л. Ковтун, колір доцільно розглядати як один із унікальних елементів формування міфологічної моделі світу, а колористичний код – як сукупність «нормативно-звичаєвих усталеностей щодо використання різних кольорів в українській культурі» [5, 49].

Вітчизняні науковці наголошують на тому, що «світобаченню українців притаманний глибокий символізм, у якому багатогранно переплелися народні уявлення про часово-просторову модель світобудови, місце людини в ній, головні засади світоглядних орієнтацій та духовно-естетичних спрямувань спільноти» [9]. Особливе символічне навантаження для українців з давніх часів мали кольори базової тріади: «білий як символ божественного і чистого, спокою; чорний як символ хаосу, руйнування, темних сил; і червоний колір як символ крові, вогню і тепла» [6, 46]. Ця сукупність кольорів, яку можна виділити в українській культурі як основний спектр, «несе в очах носіїв цієї культури певну етнічну та естетичну цінність, різноманітне символічне значення та викликає певні асоціації» [7, 93]. Національний візерунок в символічних кольорах спостерігаємо на багатьох муралах в українських містах. Так, наприклад, київський мурал «Дівчина у вишиванці» висотою 53 м (автор Г. ван Хелтон, бульвар Лесі Українки, 36 б, 2015 р.), створений у рамках проєкту «Art United Us» вирішено у червоно-біло-чорній гамі. Водночас космологічні колядки прадавніх українців акцентується на дрібному піску та золотому (синьому) камінні, що дістають з морського дна птахи (коли вони його сіють – постає світ) [10, 152–154].

В свідомості людини колір, так само як і звук, являє собою не природну даність, а продукт культурного розвитку. Умовно класифікуємо кольорові знаки – символи національної ідентичності за схожими ознаками:

– кольори натуралістичної асоціативності (кольори цієї групи первинні в українській культурі і мають давній вплив): білий – світло; чорний – морок, земля; жовтий – сонце, пшениця; синій – небо, повітря;

червоний – вогонь, кров; зелений – природи, флора;

– кольори кодової асоціативності (мають віддалену схожість з характерними особливостями об'єкта чи поняття і набувають пізнавальне значення в конкретній ситуації): червоний – насильство, синій – глибина, жовтий – радість, чорний – поглинання, білий – чистота, зелений – безпека;

– кодові кольорові символи (колір не схожий з означеним об'єктом чи поняттям): червоний – зло, синій – мудрість, жовтий – ревності, зелений – дозвіл та ін. Варто зауважити, що в багатьох культурах схожою є кольорова символіка асоціативних та асоціативно-кодових означень.

Зокрема, колір стає компонентом теоретико-філософської метафористики, символізуючи один із першопочатків світотворення, його базових елементів. В українській космології таких елементів три: небо (горішнє), земля (проміжнє) та світові води/хаос/підземний світ (долиннє). У площині колористичної структури вона відповідає білому/золотому, червоно-жовто-золотому та чорному/темно-синьому. В. Ковтун стверджує, що основоположні для праукраїнців поняття «життя-смерть», «світло-темрява» та космічна велич виражалися наступною системою кольорів: «білий-чорний, білий-червоний, білий-чорний-червоний, жовтий-червоний-синій та ін., бо в цих підсистемах сконцентрована основа життєдайної сутності світу» [5, 51]. Всі вказані кольори можна вважати основними для української культури.

Центром двох шляхів пізнання сенсу будь-якого твору візуальної культури є сприйняття кольорового колориту. Один із цих шляхів веде до культури, інший відсилає до природи, до родової пам'яті, своєрідного «осаду» психологічного досвіду людських поколінь (за К. Юнгом), до архетипів, що є основою як художньої творчості, так і естетичного сприйняття, і складають основу загальнолюдської символіки [12, 57]. На сучасному етапі кольорова символіка зберігає свої позиції не лише в геральдиці, функціональному забарвленні виробничих об'єктів, ритуальних дійствах, а й активно використовується для формування національної ідентичності в творах візуальної культури.

Одним із найбільш популярних мотивів української національної візуальної культури на сучасному етапі лишається традиційна орнаменталістика, в першу чергу вишиванки,

вирішена у червоно-чорній колірній гамі. Наприклад, у Болграді, працівниками «Центру культури та дозвілля» Болградської міської ради за сприянням фахівців відділу культури, туризму, молоді та спорту Болградської міської ради було створено мурал у вигляді вишиванки в традиційних кольорах: червоному, що уособлює радість, любов, кровну спорідненість та безперервність українського роду і чорному – символу родючості української землі [8].

У 2021 р. до 30-ї річниці Дня незалежності України Міністерством культури та інформаційної політики було презентовано розроблені креативною агенцією «Провід» калейдоскопічні квіткові орнаменти, у вигляді яких було реалізовано графічну візуалізацію комплексу образів національної ідентичності. Кожній області України відповідає унікальний візуальний образ квітки, як одного з основних символів прадавньої орнаментально-знакової української культури, а колористика кожного вирішена в кольоровій гамі регіональних прапорів (у більшості – синьо-жовта). Сенсовим кольором, тобто таким, що має чітке значення і використовується спеціально з метою посилення національної ідентичності через твір візуальної культури, у цьому випадку є синій та жовтий.

На думку С. Долеско, на сучасному етапі, в умовах військової агресії Росії проти України, патріотичним репрезентантом національної свідомості є національна символіка, зокрема синій та жовтий кольори [2, 7] – кольори державного прапора України. А. Гречило стверджує, що саме візуально-асоціативне сприйняття українського державного прапора та його уособлення з «блакитним небом і жовтим ланом пшениці» [1, 10-11], посприяло його масштабному поширенню в країні як за часів Української Держави гетьмана П. Скоропадського, в період Директорії та ЗУНР, так і з набуттям Україною незалежності та затвердженням постановою Верховної Ради України Державного прапора «із двох рівновеликих горизонтальних смуг синього і жовтого кольорів» 28 січня 1992 р. [4, 9]. Науковці припускають, що на щитах війська Ярослава Мудрого було зображено золотий тризуб на тлі «синього квадратного полотнища» [4, 9], що засвідчує давню традицію національної ідентифікації українського народу з означеною колірною гамою. В таких об'єктах візуальної культури як мурали, що створені в Україні з початку повномасштабного вторгнення жовтий і синій

– основні кольори. Так, наприклад, з восьми патріотичних муралів, створених в Києві в першій половині 2023 р. – шість вирішено в жовто-синій колористичі, наприклад, «Покрова Пресвятої Богородиці» (кінотеатр «Екран», авторка ідеї Є. Фуллен) – стилізоване зображення сучасної жінки-Богородиці в жовто-синій сукні на тлі синього неба, яка огортає жовто-синіми крилами воїнів ЗСУ, оберігаючи їх від куль; мурал, присвячений Герою України О. Мацієвському (автор К. Гуемі, вул. Банкова) – український герой зображений у формі ЗСУ на тлі державного прапора, під написом «Слава Україні! Героям слава!»; мурал «Заради свободи» (автори Д. Касянюк та М. Мотрук, вул. Ігорівська, 16) – на тлі жовто-блакитного малюнку зображено солдата, який символізує всіх військових – боронителів України; мурал «Тарас Шевченко» (художник К. Гуемі) – портрет Кобзаря виконано в синьо-жовтих кольорах на тлі архітектури старого Києва; мурал на честь пам'яті бійців «Азову» (Протасів Яр), створений за мотивами перфомансу футбольних фанатів (лютий 2023 р.) – в центрі стінопису зображені фанати, які тримають у руках рози з написаними позивними бійців Азова, в оточенні жовтого вогню (праворуч) і синьо-блакитного диму (ліворуч); мурал «Що крутіше, ніж сім'я у 44 млн?» (за мотивами однойменної картини художниці С. Морозюк, вул. Мечникова, 16) – напис на тлі синьо-жовтого градієнта – уособлення державного прапора України.

Отже, використання в процесі створення об'єктів сучасної української візуальної культури до синьо-жовтої колористики як уособлення державного прапора України є одним із основних способів, за допомогою якого означається національна ідентичність. Візуальні репрезентації синього неба та жовтих ланів є своєрідним вираженням колективного досвіду.

В процесі сприйняття візуальної інформації людина отримує доступ до багатшарового інформаційного виміру, що сприяє посиленню її рефлексії – сучасні образи візуальної культури передбачають співставлення різних інформаційних блоків, осмислення хронології їх виникнення або ігнорування наявності історичної детермінованості, зосередження на об'єктивному чи суб'єктивному аспектах інформації. Семіотичне переосмислення синьо-жовтої колористики у візуальних образах сучасної культури дозволяє різним

адресатам сприймати його і як символ великої української держави, і як історичний артефакт, і як символ перемоги над ворогами, і як знак пам'яті про тих, хто віддав життя за свободу своєї батьківщини, і як спосіб візуалізації патріотичних почуттів. Таким чином, можна резюмувати, що синьо-жовта колористика являє собою кілька кодів – політичний, ідеологічний та соціокультурний, що перетинаються.

Наукова новизна. Досліджено особливості вираження національно-культурного змісту в колористичній об'єктивній візуальній культурі 2020-х рр. на прикладі патріотичних муралів; уточнено символіку кольору в українській культурі; здійснено семіотичний аналіз візуальної репрезентації колористики державного прапора України; розглянуто варіативність використання тріади білий-чорний-червоний та синьо-жовтої колористики в сучасних муралах у контексті вираження національної ідентичності.

Висновки. На сучасному етапі кольорова символіка активно використовується для формування національної ідентичності в творах візуальної культури. Дослідження виявило, що в сучасному українському суспільстві семіотичні колористичні коди в об'єктах візуальної культури використовуються відповідно до історичних, соціокультурних та політичних умов. Колористика державного прапора України (як символ великої української держави, символ перемоги над ворогами, знак пам'яті про тих, хто віддав життя за свободу своєї батьківщини, спосіб візуалізації патріотичних почуттів) і тріада білий-чорний-червоний колір (як уособлення концентрації основи життєдайної сутності світу в українській космології) найчастіше використовуються з метою конструювання національної ідентичності та вираження національно-культурного змісту.

Література

1. Гречило А.Б. Питання про порядок кольорів на українському прапорі в 1917–1920 рр. *Знак*. № 40. 2000. С. 10–11.
2. Долеско С. Особливості семантики синього та жовтого кольору в одязі українців в період російсько-української війни (2022 р.). Міждисциплінарні дослідження: гуманітарні та природничі науки : зб. матеріалів: наук.-практ. конф., м. Одеса, 22–23 лип. 2022 р. Одеса, 2022. С. 7–10.
3. Домненко Т., Зіненко Т. Семантика кольору в контексті культури української вишивки.

Сучасні проблеми архітектури та містобудування. 2016. № 43(1). С. 141–146.

4. Карпов В. В. Українська державність в символічному означенні. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2017. № 2. С. 4–12.

5. Ковтун Л. Український колористичний код світотворення. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2009. С. 49–52.

6. Назаренко О. В. Національно-культурний контекст символіки кольорів в українських фразеологізмах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2020. № 46. С. 43–46.

7. Нікішенко Ю. І. Колір у культурній традиції українців та їх степових сусідів Алтайського походження. *Східний світ*. 2004. № 1. С. 93–98.

8. Новини громад: на Болградщині з'явиться новий патріотичний мурал. 2022. Болградська районна державна адміністрація. URL : <https://bolgrad-rda.od.gov.ua/2022/08/novyny-gromad-na-bolgradshhyni-zyavytsya-novuj-patriotychnyj-mural/> (дата звернення : 13.11.2023).

9. Пошивайло І. В. Символізм народної орнаментики українців. *Новий акрополь*. 2020. URL : <https://newacropolis.org.ua/theses/symvolizm-narodnoi-ornamentyky-ukraintsiv-1500792584> (дата звернення : 7.11.2023).

10. Таланчук О. Священний шлюб. Архетип Матері-Землі у фольклорі. *Українознавство*. 2001. № 1. С. 152–154.

11. Jossierand M., Meeussen E., Majid A. *et al.* Environment and culture shape both the colour lexicon and the genetics of colour perception. *Sci Rep*. 2021. Issue 11. 190–195.

12. Jung C. G. *Analytical Psychology*. Franklin Classics, 2018. 420 p.

13. Turner V. W. *Colour Classification in Ndembu Ritual. A Problem in Primitive Classification*. Routledge, 1966. 38 p.

References

1. Hrechylo, A. B. (2000). The question of the order of colours on the Ukrainian flag in 1917–1920. *Sign*, 40, 10–11 [in Ukrainian].
2. Dolesko, S. (2022). Peculiarities of the semantics of blue and yellow in the clothes of Ukrainians during the Russian-Ukrainian war (2022). *Interdisciplinary studies: humanities and natural sciences*. Odessa, 22-23 July 2022, 7–10 [in Ukrainian].
3. Domnenko, T. & Zinenko, T. (2016). Semantics of colour in the context of Ukrainian embroidery culture. *Modern problems of architecture and urban planning*, 43(1), 141–146 [in Ukrainian].
4. Karpov, V. V. (2017). Ukrainian statehood in a symbolic meaning. *Library science. Documentary science. Informatology*, 2, 4–12 [in Ukrainian].

5. Kovtun, L. (2009). Ukrainian coloristic code of world creation. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv*, 49–52 [in Ukrainian].
6. Nazarenko, O. V. (2020). National and cultural context of the symbolism of colours in Ukrainian phraseology. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Philology*, 46, 43–46 [in Ukrainian].
7. Nikishenko, Yu. I. (2004). Colour in the cultural tradition of Ukrainians and their steppe neighbours of Altai origin. *Eastern world*, 2-4, 1, 93–98 [in Ukrainian].
8. Community news: a new patriotic mural will appear in Bolhradshchyna. 2022. Bolhrad District State Administration. URL: <https://bolgrad-rda.od.gov.ua/2022/08/novyny-gromad-na-bolgradshhyni-zyavytsya-novyj-patriotychnyj-mural/> [in Ukrainian].
9. Poshyvailo, I. V. (2020). Symbolism of folk ornamentation of Ukrainians. *New Acropolis*. URL: <https://newacropolis.org.ua/theses/symbolizm-narodn-oi-ornamentyky-ukraintsiv-1500792584> [in Ukrainian].
10. Talanchuk, O. (2001). Sacred marriage. Archetype of Mother Earth in folklore. *Ukrainian studies*, 1, 152–154 [in Ukrainian].
11. Josserand, M., Meeussen, E. & Majid, A. (2021). Environment and culture shape both the colour lexicon and the genetics of colour perception. *Sci Rep*, 11, 190–195 [in English].
12. Jung, C. G. (2018). *Analytical Psychology*. Franklin Classics [in English].
13. Turner, V. W. (1966). *Colour Classification in Ndembu Ritual. A Problem in Primitive Classification*. Routledge [in English].

*Стаття надійшла до редакції 02.10.2023
Отримано після доопрацювання 06.11.2023
Прийнято до друку 14.11.2023*